

*Rád András-László*¹:

Közösség karanténban. A vesztegár idején hozott ekkléziológiai döntéseinkkel való megbékélés lehetőségei

*Abstract. Quarantined community. The possibilities of reconciliation
within the ecclesiological choices of these times.*

Mandatory social distancing guidelines set forth by national governments prohibited gatherings and consequently led to cancelling all social events and closing down all churches. Ministers and parishioners, priests and congregants, elders and church leaders all felt that it is high time for implementing creative solutions to keep the common worship going in this crisis. Some migrated to broadcasting daily devotions on virtual platforms, others shared pre-recorded sermons. A growing number of protestant ministers started streaming live church services from empty churches without congregants. The conceptual discrepancy between form and content in this new exercise barely grazed the stimulus threshold of theological thinking of a few theologians, while others chose to find their peace in the impartiality provided by the comfort of blissful ignorance. This paper offers ecclesiological scrutiny of one of the most prevalent questions of the practice of *cultus Dei*, namely: how should we worship God correctly? How does the possibility of encountering the transcendent in the mystery of the Word open up to our congregants in the new dynamic of the worship? We talk about the conscious renewal of worship in the true spirit of Scripture and not renewal of liturgy. We reflect on practices, and emphasize the necessity of having God's Word in the focus of our worship

---

¹ Egyetemi tanársegéd a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző és Zeneművészeti Karán, E-mail: laszlo_rad@yahoo.com

services, be they individual or communal. We consider the vitality of our congregants' individual responsibility in acknowledging and living the truth of Christ's sacrifice and atoning work. The article reflects on the role of the minister in this process, and invites scholars to an engaging dialogue.

Keywords: online sermons, virtual community, reconciliation, church service, deliberating transition

1. Bevezető helyzetkép

2020. március 22-én, vasárnap Erdély templomai teljesen üresek. Egyes helyeken még szólt a harang, máshol az is hallgatott. Alig egy héttel korábban 100 főre korlátozták a közösségi alkalmak résztvevőinek számát, majd 50-re csökkentették, ma pedig kijárási tilalom miatt még a végtisztesség alkalmán is legtöbb 8 személy állhat a koporsó mellett. Világunkat egy soha nem látott ütemben terjedő járvány bénította meg, vesztégzár van érvényben, és a hirtelen felszabadult órák csendjében emberek milliói próbálnak választ találni egzisztenciális kérdéseikre. Református lelkészi társadalmunk egy rendelet révén rövid percek leforgása alatt az önmeghatározás kényszerhelyzetében találta magát, és akut módon szembesült azzal, hogy az évszázados rend megbomlott.

A krízisállapot minden fázisát² erőltetett ütemben bejárta egyházunk minden felelős testülete vezetőségével együtt. Így a készenlét fázisában rendkívül erős motiváció mutatkozott a megoldásra, összpontosításunk erőfeszítéssel járt, hiszen az állami hatóságok és az egyházi közigazgatás, kormányzás és rendtartás céljából szervezett közösségeink javaslatai között korántsem volt egyszerű eligazodni. A küzdelem fázisában próbálkozásokot tettünk az útkeresésére. Ki-ki a saját adottságai és belátása szerint próbált régi stratégiákat alkalmazni a megváltozott élethelyzetben. Kapkodás jellemezte az első napokat, indulat-vezérelt viták folytak le a lelkészi kommunikációs csatornákon, a sorra megbukó stratégiák következményeként mi a frusztrációt, beszűkülést és dezorganizációt éltük meg.

---

² Vö. Bóna Adrienn: *A krízis lélektana*, in: Kiss Enikő Csilla – Sz. Makó Hajnalka (szerk.): *Gyász, krízis, trauma és a megküzdés lélektana*, Pécs, Pannónia Könyvek, 2015. 123–138; Hajduczka Marianna – Lukács Béla – Mérő László – Popper Péter – Buda Béla: *Krízishelyzetben. A válság mint esély*, Budapest, Kulcslyuk Kiadó, 2013.

Nem volt egységes álláspontunk, hiszen ilyen vészhelyzetre senki nem számított, rá nem készültünk. Majd, amikor azt tapasztaltuk volna, hogy alkalmazkodóképességünk végképp felborul, és belesodródunk a reménytelenség állapotába, elérhetőnek mutatkozott az az erőforrás, ami az egyház számára minden körülmény között elsődleges kellene legyen: a hit.

Ahogy a járvány miatti megszorítások egyre szigorúbbá váltak, arányos reakcióként egyre kreatívabb módját találtuk meg annak, hogy az összetartozást megéljük. A református egyház mindenkorai tagjai bizonyosságot tettek arról, hogy Krisztus istensége, felséges volta, kegyelme és Szentlelke szerint soha sincs távol tőlünk. Míg templomainkban újra gyülekezetként adhatunk hálát Istenünknek megtartó kegyelméért és a megpróbáltatások idejében mutatott gondviseléséért, hisszük, hogy az élet istentisztelete öszszeköt bennünket. Addig viszont a távközlési lehetőségekben mutatkozott meg a hagyományos istentiszteleti forma megtartása. Első ízben az ösztönből fakadó álláspontunknak főként érzelmi alapja volt, a változás ellen tiltakozva pedig sokan azt éltük meg, hogy ez a művi megoldás az istentiszteletnek lényegesen csonkított utánzása.

Ezen a ponton történt az első elvi hasadás, aminek észlelése nem érintette sokak teológiai gondolkodásának ingerküszöbét, másoknak pedig a tájékoztatatlanság kényelmében felkínálta a pártatlanság lehetőségét.

2. Megbékélés mint a homeosztázis visszaállításának lehetősége

Fontosnak tartjuk a tudatos gyülekezetépítésre és lelkipásztori szereptisztázásra nézve, hogy ebben a helyzetben az istentisztelet alapfogalmát – legalább érintőlegesen – a megfelelő helyén értelmezzük. Meg kell határozni, hogy szentírási alapelveink értelmében mit jelent az istentisztelet, és mi a lelkész szerepe ezek vonatkozásában. Azt tapasztaljuk heveny módon, hogy a szükséghelyzet ezektől való eltérésre kényszerít, így – a személyiségen és közösségen belüli feszültségek oldásának szándékát szem előtt tartva – hasznosnak tartjuk a megbékélés lehetőségét megragadni. Tesszük ezt annak a lélektani és rendszerszemléleti elvnek a felismerésével, hogy a személyiség és a kapcsolati háló szövete törekszik a kongruencia, a homeosztázis állapotára,³ aminek nagy része a hitelesség megélése.

---

³ OLÁH Attila: *Pszichológiai alapismeretek*, Budapest, Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda, 2006. 330.; A fogalmat a lélektan a fiziológiából kölcsönözte közel egy százada, de számos más szakterület is átvette. Jelen szövegekörnyezetben a személyiségen belül tapasztalt, az optimális működést szavatoló egyensúlyállapot jelölőjeként értendő.

Amennyiben a személyspecifikus *credo* és felekezeti hitvallás közötti eltérésből fakadóan feszültség lép fel a lelkipásztorban vagy a gyülekezeti tagokban, kötelességünknek kell éreznünk feltárni a hitelesség megtapasztalásának módját. A részleges meghatározások és viszonylagos értelmezési keretek bizonytalanságot szülnek, és mint olyan, megteremtik azt a veszélyes lehetőséget, hogy megbomoljon a hitelesség érzete.

A részleges vagy pontatlan fogalmi tisztázások homályos határmezsgyéin egyensúlyozva keresik lelkészek és presbitériumok az élhető megoldásokat, mivel erre a keresésre sarkallja őket hivatásuk, és kötelezi egyházi jogszabályunkban rögzített felelősségük. A bizonytalanság, a feszültség, a hitelesség, a döntéseinkkel való megbékélés szoros összefüggési rendszerbe kerülnek egymással. Ennek a hálózatnak a tehermentesítését kíséreljük meg jelen tanulmány keretében.

3. Az elvi megbékélés útkeresésének kezdete

Tisztánlátás végett a helyzetünk számára releváns és legalapvetőbb összefüggéseket ragadjuk meg az istentisztelet vonatkozásában. Ez a koncepció egyházi létünk meghatározó alapvetéseit foglalja magába, így a részletbemenő kifejtése számottevő tudományos munka fókuszát képezte. Tanulmányunk keretei arra kínálnak lehetőséget, hogy a magyar nyelvterület neves teológusainak munkájából azokra az aspektusokra összpontosítsunk, amik fogódzót nyújthatnak a rendtartásunk formai kereteinek templomon kívüli tágításában. Ez egy olyan munka, amit Szabó Géza fél évszázada írt kétkötetes liturgika-jegyzetének elején frappánsan megragad: „*Mivel a cultus Dei az ember részéről a földön sohasem tökéletes, ezért a liturgika permanens kérdése: Hogyan tiszteljük Istent? – állandóan felvetődik.*”⁴ Most is erre keressük a választ személyes és hivatásbéli érintettségünkéből fakadó elköteleződéssel és érdeklődéssel.

Hasznos elvi támpontot nyújt lelkészi közösségünknek Fazakas Sándor professzor rövid értekezése,⁵ amit a táv- vagy online istentisztelet formájáról és tartalmáról tett közzé a

---

⁴ SÁNDOR Endre: *A magyar református liturgika harminc éve*, in: Theologiai Szemle, 46. évf., 2003, 2. szám. 64–67.

⁵ FAZAKAS Sándor: *Távistentiszteletek gyülekezet nélkül?*, http://szocialetika.drhe.hu/index.php/velemenyl/etikai-reflexiok/77-tavistentiszteletek-gyulekezet-nelkul?fbclid=IwAR0PKv4LkxHU9iABJNczS3n9mz86k79YyBJEYf5ItiY2ahE0QQVEZn_Zh4. (utolsó megnyitás dátuma: 2020. 03. 31.)

Debreceni Református Hittudományi Egyetem Szociáletikai Tanszék és Kutatóintézetnek etikai reflexiók számára készített rovatában. Az elmélkedés alaptételeivel egyetértünk, jelen tanulmánnyal pedig ahhoz a műhelymunkához kívánunk hozzájárulni, amit az írás kérdésként ekképpen fogalmaz:

„Vagy még kíméletlenebbül, önkritikusan fogalmazva: nem mulasztottuk-e el már sokkal korábban azt a teológiai műhelymunkát, amely biztos tájékozódást nyújtana az ilyen helyzetekre nézve, hogy az ilyen rendkívüli esetek és hasonló kényszerzsülte alkalomak ne a teológiai megalapozás és reflektálatlanság hiányérzetét keltsék? És milyen feltétel mellett, milyen reformátori-teológiai felismerések fényébe beállítva kellene értékelniük online-istentiszteleteink sorozatait?”⁶

4. Értelem és érzelem megbékélése a távistentisztelet vonatkozásában

Hézszer Gábor közel másfél évtizede ráérezett arra, hogy az istentisztelet útkeresésében szükség van olyan támpontokra, amik segíthetnek abban, hogy az istentiszteletben a ráció és az emóció összhangban legyenek. Az istentisztelet formáinak keresésében kíséri el az olvasót, annak a premisszának használatával, hogy a közösségi együttlétet az élmény utáni vágy határozza meg.⁷ A transzcendens megtapasztalásának élményét keresik ma is gyülekezeti tagjaink. A vesztegár ideje alatt pedig különösen égető kérdés az, hogy a lelkészek miként járulhatnak hozzá ahhoz, hogy ez a tapasztalat megvalósuljon olyan formában, hogy ezzel egyidejűleg hűségesek maradnak ekkleziológiai elveikhez. A helyzet a megújulás útkeresését sürgeti, viszont az elvi alapok tudatosítása nélkül felelőtlenség lenne elindulni dogmatikai és liturgiai útvesztők rengetegében.

Fekete Károly szerkesztésében megjelent tíz évvel korábban a *Reformátusok a kegyelem trónusánál* írás, amelyben a Generális Konvent Liturgiai Bizottsága a magyar református istentisztelet megújulásának teológiai alapelveit fekteti le. A kiadvány „közös gondolkodásra hív minden olyan református egyháztagot és testületet, akinek és amelynek fontos az istentisztelet ügye. Az a célunk ezzel a kiadvánnyal, hogy tegyük az egyházi közbeszéd tárgyává az istentisztelet

---

⁶ Uo.

⁷ HÉZSER Gábor: *Pasztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2007. 15.

megújításának és megújulásának kérdését. Meggyőződésünk, hogy már a közös gondolkodás is része a megújulás folyamatának, és az istentisztelet ügyével való tudatos foglalkozás önmagában is eredmény.”⁸ A vesztegár okozta kihívások arra sarkallnak, hogy ehhez a közös gondolkodáshoz mi is csatlakozzunk. Korántsem célunk normatív jellegű posztulátumokat megfogalmazni, csupán arra törekszünk, hogy rendszeres formában megragadjuk és értelmezzük azt, ami jelenleg történik egyházunkban. Bekapcsolódunk abba a munkába, aminek alapja a teológiai felismerés, célja pedig rámutatni az istentisztelet dinamikus voltában az Ige misztériumának megtapasztalási lehetőségeire. Isten és ember találkozási kereteit vizsgáljuk azért, hogy istentiszteleti gyakorlatunkat tárgyilagosabban mérhessük fel.

5. Értelmezési eltérések megbékélésének útján: mi az istentisztelet?

Ehhez vezérfonalként használjuk Kozma Zsoltnak a református gyülekezeti istentisztelet elméletéről készült egyetemi jegyzetét,⁹ melynek kapcsán reflektálunk a Generális Konvent Liturgiai Bizottságának elvetésére,¹⁰ valamint Fazakas Sándor távistentiszteletekről szóló írására,¹¹ illetve Szűcs Ferencnek az istentiszteletünk megújulási lehetőségét bemutató tanulmányát.¹² A tudományos igényű kiadványok melletti elszegődésünket alátámasztja Sándor Endre történeti értekezése,¹³ aki a magyar református liturgia harminc évének teológiai adalékait lajstromozza. A szerző eljut addig, hogy Kozma Zsolt professzor úrnak a legújabb, használatban levő ágendáskönyvről írt kritikájával is számol, jelezve az iránymutató írás időszerűségét. Mielőtt ennek alapján a látletelek feltérképezésére rátérnénk, szenteljünk egy kis figyelmet azokra a felhívásokra, ami az adiafórák és lényegi dolgok közötti felismerést szorgalmazzák.

---

⁸ FEKETE Károly (szerk.): *Reformátusok a kegyelem trónusánál*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2010. 7.

⁹ KOZMA Zsolt: *Liturgia. A református gyülekezeti istentisztelet elmélete*, Kolozsvár, Protestáns Teológiai Intézet, 2000.

¹⁰ FEKETE: *Reformátusok*.

¹¹ FAZAKAS: *Távistentisztelet*.

¹² SZÜCS Ferenc: *Istentiszteletünk megújulása*, in: *Theológiai Szemle*, 55. évf., 2012, 2. szám. 109.

¹³ SÁNDOR: *A magyar református liturgia*, 66.

Egybehangzó a liturgika területén tevékenykedők véleménye abban, amiről a Generális Konvent Liturgiai Bizottsága úgy fogalmaz, hogy az istentisztelet lényege a megújulás.¹⁴ Természetesen itt nem formai megújulásról, hanem lényegi és minőségi változásról beszélünk. Szűcs Ferenc hangsúlyozza, hogy nem liturgiareformról kellene beszélünk, hanem az istentisztelet megújulásáról. Paul Tillich nyomán arra reflektál, hogy ez Isten országa mennyei dimenziójának újrafelfedezését jelenti.¹⁵ Meglátásunk szerint a transzcendenssel való találkozás megélésének újabb lehetőségei körvonalazódhatnak az istentisztelet megújulásában.

Ha korábbra visszanyúlunk, akkor Kálvin törekvését is érdemes megfigyelnünk, hiszen az ő szándéka az volt, hogy a gyülekezet értse, mi történik az istentiszteleten, és ugyanakkor maga is aktív részese legyen a liturgiának.¹⁶ Ilyen értelemben a megújulás tudatosítást jelent, az értelmes istentisztelethez pedig szükség van egy olyan ismeretanyagra, amit kizárólag a Szentírásból sajátíthatunk el, ami mércéként szolgál istentiszteleti gyakorlatunk megvalósításában, a misztérium megélésében. Ehhez a bibliai mércéhez való ragaszkodás rendet és egyensúlyt teremt, amelyben az egyén és a közösség is megélheti Istenhez tartozását és kegyes életvitelében, egyéni szinten, az egymáshoz tartozást is.

Fekete Károlynak Kálvin teológiai gondolkodására tekintő megállapítása szerint a kegyes életfolytatás tulajdonképpen nem más, mint az istentisztelet gyakorlati és hétköznapi megvalósítása.¹⁷ Ebben a megvalósításban könnyen elsiklunk a formások túlértékelése révén a lényeg fölött, a lényegi megújulásra vonatkozó reformátori elv folyamatos megvalósítása fölött. Ennek veszélye fenyeget a jelenlegi helyzet megélésére és elemzése kapcsán is, ugyanis a formai követelményekre összpontosítva háttérbe szorulhat a gyülekezetszerűség,¹⁸ a nagy lelki igénnyel rendelkező hívők közösségében a pásztorolásnak az elsőbbsége. A tényállás sürgőssége akaratlanul is a megújulás irányába kényszerít, ennek méltányos lehetőségeit pedig kötelességünk józansággal megkeresni.

---

¹⁴ FEKETE: *Reformátusok*, 12.

¹⁵ SZÜCS: *Istentiszteletünk megújulása*, 109.

¹⁶ FEKETE Károly: *Az istentisztelet egyszerűsége a kálvinista templomban*, in: Debreceni Szemle, 17.évf., 2009, 3-4. szám. 375.

¹⁷ Uo., 376.

¹⁸ Ehhez lásd STEINBACH József: Dunántúli Református Akadémia – A prédikáció és gyülekezete. <http://steinbachjosef.hu/dunantuli-reformatus-akademia-a-predikacio-es-gyulekezete-2016-02-27/> (utolsó megtekintés dátuma: 2020. 03. 31.) „A gyülekezet tagjait tehát az Úrhoz tartozóknak

5.1. Forma és tartalom megbékélése a távistentisztelet vonatkozásában

Az istentiszteletünk megújulásáról szóló értekezésében Szűcs Ferenc arra hívja fel a figyelmet, hogy az istentiszteleten az önkényesen gyakorolt formai dolgokra való figyelem másodlagos gondot jelent ahhoz képest, hogy teológiai látásmódunk kificamodott. Megfogalmazása szerint a teológiai rend feje tetejére állt, a fent és a lent összekeveredett.¹⁹ A rend apró részének a visszaállításához kívánunk hozzájárulni az által, hogy az üres templomban megtartott istentiszteletek virtuális közvetítésének gyakorlatára reflektálunk.

Kozma Zsolt az istentisztelet fogalmának körüljárását a liturgika önálló törvényei és felosztási rendje szerint végzi el, melyek közül mi az elvi és leíró vonatkozásokra figyelünk. Az ószövetségi istentisztelet kapcsán megállapítja, hogy az áldozás maga volt az istentisztelet. Kritikaként megfogalmazza, hogy „*az Isten és ember közössége az áldozatban jut kifejezésre, s ebben a kezdeményező nem az ember, hanem Isten.*”²⁰ Így a rend visszaállításának első lépése az a felismerés, miszerint az igazi istentisztelet keretében az Isten javainak közlése nem az emberi érdemszerző cselekedetek eredménye a *do ut des* elvének érvényesítésével, hanem Isten kegyelemes szándékának szuverén megnyilvánulása. Kozma Zsolt a negatív értékelés révén megjegyzi, hogy „*az az ószövetségi áldozat, amely nem az újszövetségi felé halad, elszakad az élet istentiszteletétől, és befullad a kultuszba, mint időhöz, helyhez, cselekményhez kötött alkalmakba.*”²¹

Fontos lenne önmagunk számára nyugtázni ezt a felismerést, hogy a jelenlegi helyzetünkben ne hogy abba a hibába essünk, hogy kultikus rendtartásunk művi megőrzésére törekedünk, miközben az életszerűség másodlagossá válik.

Közösségi tapasztalataink révén nyilvánvaló, hogy a templom egyszerre szakrális, szimbolikus és liturgikus tér is, ugyanakkor alázattal kell elfogadnunk azt a tényt is, hogy Isten megtapasztalását nem zárhatjuk érzékelési korlátok közé. A kiüresedett kultusz ellen számos prófécia szólt, a tartalmi megújulást viszont Krisztus maga hozta el az Egyháza számára, és felkínálta az Istennel ápolat kapcsolatból fakadó kiteljesedés lehetőségét olyanoknak is, akik a bejáratott kultikus renden kívül voltak. Témánk számára hasznosnak tartjuk a

---

kell tekintenem: Hogyan szólíthatnám meg őket másként, mint olyanokat, akikkel Isten már cselekedett. Úgy néztek rájuk, hogy érettük halt meg és támadott fel Krisztus. Ezt az igazságot kell számukra hirdetnem. Ez a gyülekezetszerűség.”

¹⁹ SZÜCS: *Istentiszteletünk megújulása*, 110.

²⁰ KOZMA: *Liturgika*, 7.

²¹ Uo., 8.

Liturgiai Bizottság okfejtését, mely szerint „*a templom szakralitását az adja, hogy a szent cselekmények számára elkülönített hely. Erre csupán gyakorlati szempontból van szükség, és nem azért, mert Isten nem tudna megszentelni bármely helyet és a templom épülete önmagában hordozná a szentséget.*”²² Ebből azt a lehetőséget hallhatjuk ki, hogy a szakralitás egy dinamikus kapcsolat eredménye. Ennek a transzcendenssel való találkozásnak a számára elkülöníthetünk egy meghatározott helyet és akár időkeretet is, s mint olyan, odaszentelhetjük azokat meg nem szűnő istentiszteletünknek.

5.2. Megbékélés a látszólagos adiafórákkal

Abban is megegyezés van a kortárs kutatók között, hogy az istentisztelet találkozás Isten és ember között. Ennek a Lélekben (így, nagybetűvel) és igazságban történő találkozásnak az új módozatait keressük. Kérdés, hogy ahhoz, hogy ez megvalósuljon, szükséges-e, hogy a lelkész üres templom előtt eljátssza azt, hogy gyülekezeti istentiszteletet tart, vagy ez az üdvösség lényegét nem érintő, járulékos dolog?

Vitathatatlan, hogy az igei magyarázatok közlése, esetleg a családi istentiszteletek és áhítatok tartását támogató anyagok megosztása nemes és hasznos dolog. Az elkülönítésben levő családok számára nyugtató lehet bekapcsolódni egy virtuális közösségbe, ahol bár különálló terekben, de egy időben, egy akarattal, egy lelki közösségként hajolhatnak Isten Igéje fölé, és kérhetik, hogy a Szentlélek kísérje őket a megértés és megélés útján. Ahhoz, hogy ez a fajta közösség megvalósuljon, és az elhajlások veszélyét megelőzzük, meglátásunk szerint ezt nem eljátszani kell, hanem megadni azt az útmutatást, amiben egyértelművé válik, hogy Isten Igéjének központi helyen kell lennie. Másszóval helyére kell tenni a dolgokat, az istentisztelet helyes fókuszát tudatosítani kell az éterben találkozó gyülekezeti tagokban, ugyanakkor pedig kellő alázattal – a keresztyén szabadság tételét szem előtt tartva – bízunk kell azoknak a felelősségtudatában, akik az Ige iránti vágyuk közösségi megtapasztalására keresnek formát a kegyesség ilyen formájú megnyilvánulásában. Istentisztelet és kegyesség Kálvin gondolkodásában is szinonim fogalmak, így ezt mi is mérvadónak tartjuk azzal a megjegyzéssel, hogy a megvalósulás záloga az Isten Igéjének való megfelelés.²³

---

²² FEKETE: *Reformátusok*, 34.

²³ Lásd NAGY Sándor Béla: *A református istentisztelet Kálvin felfogása szerint*, in: *Theológiai Szemle*, 13. évf., 1937, 1. pótfüzet. 16. „*Helyes istentiszteletet tehát akkor gyakorlunk, amikor a bennünk lakozó Szent Lélek, aki Isten szolgálatára serkent minket, reá ismer az Igében rejlő*

Szakács Sándor az istentisztelet fókuszát tárgyalva a Zsid 12,12–18 perikópát jelöli meg az istentisztelet fogalmának legteljesebb újszövetségi összefoglalójaként, mivel ebben a részben érezhető leginkább az Ó- és Újszövetség között feszülő üdvtörténeti ív. Eszerint a keresztyén istentisztelet a tökéletes istentisztelet részese, és ennek alapja egy olyan lelki valóság, melyben Isten Igéje a gyülekezet középpontjában van.²⁴ Ez megnyitja annak a lehetőségét, hogy a helyes fókusz megtalálásával elrugaszkodjunk attól a felfogástól miszerint a kultikus tapasztalás kizárólagos feltétele az istentiszteletnek.

Az istentisztelet egy dinamikus alkalom, általa bekapcsolódunk abba a misztériumba, ami az Isten előtti megállásunkat jelenti Krisztus áldozata által.²⁵ Gerrit Immink nyomán Kocsev Miklós is reflektál a misztérium meglétére, viszont ő a kiábrázolt Szent Isten jelenlétét látja annak.²⁶ Mindenképp nyilvánvaló számunkra, hogy istentiszteleten való részvételünk bekapcsolódás egy olyan történésbe, ami megsejtet valamit Isten végtelen szeretetéből, ennek tapasztalata meghívás a szolgálat vállalására, életünk megújítására, Isten dicsőségének tükrözésére. A λατρεία, kultusz, vallásos tisztelet fogalma így ível az Újszövetség felé, formai kötöttségéből szabadulni kíván, napjaink nehéz körülményei pedig újraakasztását kívánják.

Fontos-e ezek alapján pontosan ismerni az áldozás lényegét? Annyiban igen, hogy általa érthetjük meg pontosabban Jézus érettünk vállalt áldozatát, majd ebből fakadóan tisztábban láthatjuk saját életünk hálaáldozatának szükségességét. Ha ezt felismerjük, rákészsülhetünk arra, hogy az eszkatológiai távlatokban kiteljesedő mennyei istentiszteletben nekünk is helyünk lesz. Ehhez a felismeréshez szükséges az Istennel való közösség megélése, amiről Kozma Zsolt úgy véli, hogy az Krisztus istentiszteletében valósul meg legtökéletesebben, ez pedig az istentisztelet lényege.

önmagára és így Istent az által tiszteljük igazán, hogy a bennünk lakozó Szent Lélek indíttatása nyomán szívünknek minden indulatával és teljes elhatározásával ugyanazt akarjuk és ugyanazt cselekedjük, amit épen Isten akar és az ő Igéje által nekünk parancsol.”

²⁴ SZAKÁCS Sándor: *Az Istentisztelet fókusza*, in: Theologiai Szemle, 57. évf., 2014, 4. szám. 220.

²⁵ Uo., 222.

²⁶ KOCSEV Miklós: *Könyvszemle: A szent történet. A protestáns istentisztelet gyakorlata, teológiája és hagyománya. Immink F.G. Het heilige gebeurt, Uitgeverij Boekencentrum, Zoetemeer, 2011, 344 p.*, in: Theologiai Szemle, 58. évf., 2015, 2. szám. 63.

Hatalmas ajándékot kapott az emberiség a Krisztus áldozata általi megbékélésben, és az által, hogy a kultuszi istentisztelettől eljuthat a Lélek szerinti istentisztelet megélésehez, ezért pedig természetes a hálaáldozat vállalása. Ennek mikéntje szubjektív döntésünk függvényében alakítható, hiszen a „*Jézus Krisztus az ószövetségi istentisztelet formái és formális mivoltát megítélte, tartalmát betöltötte; ezzel az újszövetségi istentiszteletet formailag szabaddá tette, tartalmában pedig meghatározta.*”²⁷ Újabb lépés annak irányába, hogy annak a teológiai látásmódnak az elemei – amiről korábban írtuk, hogy fejük tetejére álltak – most helyükre kerüljenek. Ebben az értelmezési keretben az üres templomban gyakorolt, egyszemélyes istentiszteletnek csupán tartalmi vonatkozásban állapíthatunk meg bármit is jogosultságára nézve. Amennyiben a tartalom Igeközpontú, és Isten javainak áramlását szolgálja, úgy a forma tetszőleges, ám ezen a ponton a reformátori elveinknek való megfeleléség szolgáltathatja a döntő érvet.

Pontosabban az lesz a kérdés, hogy az ilyen módon végzett istentisztelet a gyülekezetnek csupán virtuális jelenlétével tényleges gyülekezeti istentiszteletnek nevezhető, vagy inkább magánistentiszteletként kell rá tekintenünk.

A Liturgiai Bizottság egyértelműen amellet érvel, hogy gyülekezet nélkül nincs istentisztelet.²⁸ Meglátásunk szerint ez a kijelentés a személyes aktív jelenlét hiányában helyénvaló, viszont a mostani szükséghelyzet olyan kontextust teremtett, amiben az egy térben való tartózkodás áthidalható a távközlési eszköztár segítségével. Látszólagos összeférhetetlenség körvonalazódik megállapításunk és a Liturgiai Bizottság okfejtése között, aminek feloldásához szükséges, hogy azt teljességében közöljük.

*„Az istentisztelet közösségi cselekmény (koinónia), ahol a gyülekezet tagjai látható közösséget vállalnak Krisztussal, a közösség fejével és egymással. Nincs egyedül tartott istentisztelet (azt magánáhitatnak hívják; vö. Mt 18,20: „ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük”). Krisztus jelenléte az alap. Az emberi tényezők jelenléte fontos: legyen, aki szólja, legyenek, akik befogadják az Igét, és felelnek Isten megszólító kegyelmére.”*²⁹

---

²⁷ KOZMA: *Liturgika*, 10.

²⁸ FEKETE: *Reformátusok*, 18.

²⁹ Uo., 16.

A közösségi volt megvalósítható a hittel mondott epiklézis³⁰ segítségével, aminek az egy térben való tartózkodás lehetetlensége nem akadály, hiszen a távközlési megoldások lehetőséget nyitnak arra, hogy az egyéni felelősségvállalásban egyénileg helyet szenteljünk az istentisztelet alkalmának, amit egy időben élünk meg hasonló helyzetben elzárt testvéreinkkel.

A gyülekezet láthatóvá válik, a kegyesség gyakorlásával, a közös istentisztelet fenntartójaként szavatolja annak kapcsolati voltát, melyben az Ige áll a központban, általa Krisztus jelenléte az alap. Ennek a megvalósítását segítheti összehangolással a kizárólag csak képernyőn látható lelkipásztor.

5.3. A szolgáló és a gyülekezet megbékélése saját felelős szerepével

Amennyiben ragaszkodunk ahhoz a képzethez, hogy istentisztelet csak a lelkész vezetésével történhet Istennek tetsző módon, talán a kényszerhelyzet elhozta annak a lehetőségét, hogy újragondoljuk lelkési szerepünket a gyülekezet közösségében. A „tótumfaktum” megnyilvánulásokról való tudatos lemondással megteremténk a támogató környezetet a hitvalló gyülekezet egyéni tagjainak felelősségvállalásához.³¹

Az emberi tényező ad jogosultságot annak az istentiszteleti formának, aminek jelen helyzetben fájóan érezzük a hiányát, hiszen bár van, aki szólja az Igét, van, aki befogadja azt, és van, aki feleljen Isten megszólító kegyelmére, ezek a tényezők egymástól elkülönítve léteznek. Mégis, ebből a vallási színjátékból erőt lehet meríteni,³² hiszen az igehirdető is hívőtársként kapcsolódik be egy felelős közösségbe, akik kapcsolat megta-pasztalására éheznek, az Istennel való találkozásra vágnak.

A nyugati egyházakban egyre bővül a szolgálatvégzés módozatainak palettája, ami a csökkenő egyháztagsági mutatók kontextusában önmagában is reménykeltő, de ennek következtében komolyan kell vennünk az igehirdető lelkipásztor hivatásbeli önzonosságának alapkérdéseit, hiszen ezek az Egyház identitását érintik egzisztenciális módon.³³

---

³⁰ Jelen tanulmányban eltérünk a fogalom kálvini vagy lutheri meghatározásától, és azt a Szentlélek segítségül hívását szolgáló imádság jelentéstartalmával használjuk.

³¹ Ld. FAZAKAS: *Távistentisztelet*.

³² Ld. KOCSEV: *Könyvszemle*, 63.

³³ Eamonn CONWAY: *Ministry*, in: Gerard MANNION – Lewis MUDGE (eds.): *The Routledge Companion to the Christian Church*, New York–London, Routledge, 2008, 558.

A jelen helyzet arra hív, hogy ezt a közös gondolkodást elkezdjük, és imádságban kísérjük az Istennek tetsző válaszok megtalálását. Meggyőződésünk, hogy egyik ilyen lehetséges válasz része lesz az is, hogy ketten vagy hárman a világhálón is összegyűlhetnek, hiszen azt egy Lélekkel teszik, egy akarat, egy reménnyel, egy közösségi tudattal.

A tanulmány megírását az a feszültség hajtotta, ami a személyi és hivatásbeli jelenlét tisztázásának vágyából fakadt. Beférhet-e a magános úton gyakorolt gyülekezeti istentisztelet mimikrije³⁴ reformátori elveink foglatába? Alapvető gondnak mutatkozik az istentiszteleti formák elkülönítésének tudatossága vagy annak hiánya, hiszen az az egyház felismerhetőségének legsajátosabb helye.

Reformátori felfogásunk szerint a láthatóság – másszóval a *notae* vagy *signa ecclesiae*³⁵ – egyértelműen az istentisztelethez kötődik, az Ige tiszta hirdetéséhez és a sákramentumok helyes kiszolgáltatásához.³⁶ William Barclay-nak az Efézusi levél kapcsán írott gondolata találónan ragadja meg a kérdés lényegét, amit saját fordításban közlünk:

„Ubi Christus, ibi ecclesia, vagyis ilyennek kellene lennie az Egyháznak. Egysége nem a szervezetéből fakad, sem a szertartásokból, sem a liturgiából, sem pedig a dicsőítési szokásaiból. Egysége Krisztustól származik. Ahol Krisztus, ott az Egyház. Az Egyház a saját egységének teljességére akkor jut el, amikor felismeri, hogy létezésének lényege nem egy testület nézőpontjainak terjesztése, hanem az, hogy otthont adjon Krisztusnak, ahol az Ő Lelke lakozhat, és ahol mindenki, aki Krisztust szereti, találkozhat ebben a Lélekben.”³⁷

Amennyiben a távistentisztelet sikeresen valósítja meg az Ige tiszta hirdetésének célját, úgy jogosultsága újra megerősítést nyer. Tartalmát nézve a lehetőség adott, formai szempontból viszont a különböző, bevett istentiszteleti formák összemosódása okoz gondot. Ez abban mutatkozik meg, hogy a magánistentiszteletként tartott istentisztelet a gyülekezeti istentisztelet igényével lép fel. Lelkész, szószéken, palástban, egy kamera előtt istentiszteletet végez gyülekezet nélkül vagy olyan gyülekezettel, amelyik a világhálón kapcsolódik be az

---

³⁴ Mintakövető alkalmazkodás aktív formájára gondolunk, amelyben az eredeti forma utánzása történik.

³⁵ Az Egyház ismertetőjegyei és lényegi tulajdonságai.

³⁶ SZÜCS: *Istentiszteletünk megújulása*, 111.

³⁷ William BARCLAY: *Commentary on Ephesians 2:4*. <https://www.studylight.org/commentaries/dsb/ephesians-2.html>. (utolsó megtekintés dátuma: 2020. 03. 31.)

eseménybe. Az élet istentisztelete – ami megszentelődésünk útján egy folyamatosan megvalósításra váró cél, és ami hídként kellene összekösse a gyülekezeti istentiszteletek alkalmait, majd intimebb módon a kegyességi gyakorlatnak családi istentiszteletben megnyilvánuló formájában is megmutatkozna – belesimul a másik két formába a tényleges közösségi megtapasztalás és az egyéni gyakorlottság hiányában. Ennek a folyékony határvonalnak a folyamatos mozgását a fogalmi tudatosság hiánya tartja fenn, amit a transzcendens megtapasztalása iránti vágy útkeresése táplál.

Óhajtani a társasági léte, teremtettségyünkéből fakadóan, hajtóerőként hat; a közösségi élmény a gyülekezeti összetartozás tapasztalatában pedig erre a zsigeri impulzusra épül. Különösen erős kapcsolatot jelez, ha ez időben nem korlátozódik. Azért érezzük a gyülekezeti közösség hiányát, mert valljuk, hogy

„Isten népe istentiszteleti (kulturális) közösséget alkot a világ kezdetétől a világ végéig. Úgy részese és folytatója az őszövevényi istentiszteletnek, hogy Jézussal és az apostolokkal együtt éneklje a zsoltárokat, majd az ősgyülekezet himnuszait és doxológiáit, merít az elmúlt századok liturgikus kincséből, az egy, szent, egyetlen és apostoli egyház mai istentiszteleti gyakorlatából is. Eközben nincs szolgai módon alávetve egyetlen hagyománynak sem, és szabad arra, hogy méltó és mai módon keresse a tartalomhoz a formát, »az ezüstitányért az aranyalmához.«³⁸

A megtapasztalás formái kerete bővül, az internet, a televízió, a rádió új lehetőségeket kínál arra, hogy egy időben tudjunk jelen lenni lélekben akkor is, ha testileg arra kényszerülünk, hogy máshol legyünk.

Beszélhetünk-e így gyülekezetről? Megállapítható-e, hogy a gyülekezet, mint Krisztus teste, az istentisztelet létrehozója és fenntartója? Meglátásunk szerint igen, de csak akkor, hogyha cselekedeteivel hűen ábrázolja Krisztus mindenkor érvényes istentiszteletét. *„Jézus Krisztusnak ebbe a mindig történő istentiszteletébe az egyház objektíve a Szentlélek munkájával tagolódik be [...], szubjektíve pedig a hit által. [...] Amikor az egyház ennek az istentiszteletnek felel meg, akkor nem pótolja, nem ismétli meg azt, hanem éli Jézus Krisztus istentiszteletét.”³⁹* A hangsúlyos dolog itt az istentisztelet megélésén van.

---

³⁸ FEKETE: *Reformátusok*, 14.

³⁹ KOZMA: *Liturgika*, 10.

Erre lehetőséget biztosít az igehirdetés élő időben történő közvetítése, s mint olyan, további érvként szolgál amellelt, hogy a templomos gyülekezeti tagok számára természetellenesként ható állapot teljes érvényűségét tekintve mégiscsak elfogadható gyakorlatnak bizonyuljon.

A fenntarthatóság vonatkozásában szükséges feltételnek kell megneveznünk a gyülekezeti tagok személyes környezetében vállalt aktív részvételét az istentisztelet ideje alatt. Fontos, hogy az istentisztelet megfeleljen céljának, amiben Isten igénye valósul meg. Eszerint Atyánk bevonja a szövetségébe a mindenkori gyülekezetet a találkozás megélése révén. Ahogyan Isten Igéje nincs bilincsbe verve (2Tim 2,9), úgy az istentisztelet megünneplésének helyszíni korlátozásaira is csak úgy tekinthetünk, mint egy visszamaradt berögzződésre, amiben az istentisztelet érvényességét a kultusz áldozatbemutatósi pontosságának függvényében állapították meg.

Ebben a megközelítésben a Törvény és az életszerűség ütköznek, aminek feszültségét Krisztus annak betöltésével és a tökéletes áldozatvállalás által feloldott. Valójában az üres templomban tartott, egyszemélyes „istentisztelet” vonatkozásában nem is az istentisztelet helyszíne a fontos – hiszen erről tudjuk, hogy bár méltóságában megfelelőnek kell lennie,⁴⁰ de mégis másodlagos –, hanem az, hogy annak megélése lehetséges-e, ha a gyülekezeti tagok aktív jelenlétét csupán egy távközlési formában lehet megvalósítani. Amennyiben a Szentlélek munkájáért elmondott fohász hittel hangzik el, azt kell megállapítanunk, hogy igen, s így az istentisztelet megfelel további céljainak, amit reformátoraink így fogalmaztak meg: Isten dicsőségének visszatükrözése, és a gyülekezet építése. Ennek módjára nézve Kozma Zsolt megállapítja, hogy az építés alanya a Szentlélek, eszköze a prófétálás, hiszen Ő kapcsol be Krisztus áldozatába, tárgya pedig a gyülekezet.

Az istentisztelet „tárgyaként” mi magunk Lelkes tárgyként kell jelen lennünk, különben a gyülekezeti közösség mint fogalom megszűnik, „tárgyaltanná” válik. Ezzel felelősséget kaptunk, életre szólót.

Nagy Sándor Béla Kálvin liturgikai felfogása elvi alapjainak összefoglalásában sommásan közli, hogy az emberi élet igazi célja az Isten dicsőségének szolgálata.⁴¹ Célja ez lelkésznek és gyülekezet tagnak egyaránt, és amennyiben ennek nem tud megfelelni életével és szolgálatával, úgy számolnia kell a számadás következményeivel.

---

⁴⁰ FEKETE: *Reformátusok*, 10.

⁴¹ NAGY: *A református istentisztelet*, 13. Vö. FEKETE: *Az istentisztelet*, 375.

Az egyéni és közösségi elhívástörténetek bibliai tipológiájából tudjuk, hogy a megbízás soha nem marad erőforrás támogatása nélkül. Így van ez célirányos életünk megélése esetében is. Istenünk erőforrásként szánta nekünk az istentiszteletet, annak feladatot szánt, és lényeket adott. „Az istentisztelet feladata éppen az, hogy ráirányítsa a gyülekezet figyelmét arra a közösségre, amely Jézus Krisztusban valósul meg.”⁴² Ha sikerül az üres templomban elvégzett távistentiszteletnek ezt megvalósítani és a tagok figyelmét Isten felé fordítani, úgy létjogosultságát is megérvelte.

Lényegében az istentisztelet feladata a rejtett valóság ábrázolása, szemléletessé tenni a Krisztusban megnyert közösséget, rámutatni a mennyei istentiszteletre, az üdvösségben beteljesedett emberi élet lehetőségére.⁴³ Ezt a lényegi feladatot, amit a közösségi istentisztelet hivatott nyilvánvalóvá tenni, egyéni felelősségünk tudatában is el kell végezni, hiszen ha ezt nem tesszük meg, az élet istentiszteletét nem valósítottuk meg, ez pedig a közösségben megélt egyéni létünk lényege lenne.⁴⁴ Az Ige és a sákramentum az a két kegyelmi eszköz, ami egymás mellett fut,⁴⁵ és ami létfontosságú ahhoz, hogy ezt a sokrétű felelősségünket megfelelő helyen kezeljük, Istennek tetsző módon. Minden okfejtésünk alapja, vizsgálódásunk zsinórmértéke, életvezetési kérdéseinkre adott minden válasznak tára a Szentírás, ami inséges időkben megtartó eligazítást nyújtott hitvalló őseinknek, és időszerűsége ma is vitathatatlan. Reformátori elveinkkel összhangban, keresztyéni hivatásunk megélésében ezt használhatjuk legmegbízhatóbb erőforrásként. Most is ehhez nyúlunk vissza, és az első gyülekezetről így olvasunk Lukács tolmácsolásában:

„Mert tiétek ez az ígéret és gyermekeiteké, sőt mindazoké is, akik távol vannak, akiket csak elhív magának az Úr, a mi Istenünk. [...] Ők pedig kitartóan részt vettek az apostoli tanításban, a közösségben, a kenyér megtörésében és az imádkozásban” (Ap-Csel 2,39.42).

Az első gyülekezet istentiszteletének négy ismérve volt: az igehirdetésben történő tanítás, a közösség megélése, a sákramentumok kiszolgáltatása és az imádság. A Szentlélek ajándéka mindazoké is, akik távol vannak, emiatt hisszük, hogy ma, a vesztégzár

---

⁴² KOZMA: *Liturgika*, 13.

⁴³ Uo., 14.

⁴⁴ FEKETE: *Reformátusok*, 11.

⁴⁵ SZÜCS: *Istentiszteletünk megújulása*, 109–112.

idején is Istenünk az Ő végtelen kegyelméből részesültet minket az Ő Szentlelkének ajándékaiban. Meggyőződésünk, hogy a távistentiszteletben megtalálhatjuk azokat a lehetőségeket, amikkel élve Isten ígéreteit elhívottakként mi is megkaphatjuk.

6. A megbékélési lehetőségek tételes számbavétele

Helyzetképpel kezdtünk. Ez a kortárs olvasók számára ismert. Lelkészek és presbitériumok keresik a közösség támogatásának módját, ez a keresés pedig nagy lelki terhet, sok elvi szintű rágódást jelent. Áthidaló megoldásként elkezdődött az üres templomokban, gyülekezet nélkül tartott istentiszteletek közzététele. Ebben a tanulmányban az egyszerűség kedvéért ezt távistentiszteletnek nevezünk, ami nem azonos a megszokott, gyülekezeti istentisztelet távközlésével, aminek jogosságát eddig sem vitatták.

Kérdés volt számunkra, hogy a távistentisztelet megfelel-e reformátori elveinknek vagy sem. Erre kerestük a választ, és körüljártuk az istentisztelet fogalmának fontos vonatkozásait. Az okfejtések vonalát nem ismételjük, a megállapításokat igen, melyekről újfent megjegyezzük, hogy ezeknek nincs normatív igényük, csupán egy lehetséges értelmezési keretet hoznak létre.

Az istentisztelet megújulása nem a liturgia megújulását jelenti, hanem lényegi és minőségi változást feltételez. *Ecclesia semper reformanda est*, és ehhez használható eszköz a távistentisztelet, amennyiben a gyülekezet aktív részként van jelen a liturgiában, a misztérium megtapasztalásában, a kegyesség megélésében.

Az értékelés mércéjét a Szentírás szolgáltatja. A gyülekezet pásztorolásának igénye, célkitűzése felülírja a kultuszi formások boncolgatását. Teológiai látásmódunkat kell helyreállítanunk, életszerűvé tennünk. Meg kell békélnünk azzal, hogy a lelkész nem valósítja meg az istentiszteletet egy személyben, így fontos szerep jut a gyülekezeti tagok egyéni felelősségvállalásának. A távistentisztelet ennek a felelősségnek felvállalása mellett betölti rendeltetését, lehetőséget biztosít arra, hogy az egyén találkozzon a transzcendenssel Lélekben és igazságban.

A távistentisztelet hasznos a gyülekezet épülése számára, de mivel a gyülekezeti közösség virtuális formában valósul meg, ugyanezt a célt teljesítheti más útmutatás, amivel egy képzett lelkipásztor segíti a családi istentiszteletek megtartását, esetleg megóv az elhajlások veszélyétől. Itt a megbékélés lehetősége abban rejlik, hogy egyenértékű megoldások

egyidejű érvényességét elfogadjuk, és tudatosítjuk, hogy a lelkipásztorok és presbitériumok a saját lelki alkatuknak megfelelő utat választják felelősségük tudatában.

A távistentisztelet akkor teljes, hogyha Isten Igéjét helyezi a központba, Isten javainak áramlását szolgálja, és a Szent Isten jelenlétének misztériumába dinamikusan kapcsolódhat az otthonában levő egyháztag. Önreflexióra ad lehetőséget ez a megállapítás: ha otthonunkban időt és teret szentelünk az elcsendesedés számára, és az élő Igét helyezzük központba, másodrangú-e ez a megtapasztalás ahhoz viszonyítva, mintha testileg jelen lennénk egy gyülekezeti istentiszteleten, de gondolataink és lelkünk máshol barangol?

Nehéz megbékélni a forma és a tartalom válságával, hiszen azt éljük meg, hogy a népegyházi kontextusban keresünk hitvalló egyházra mutató egyéni megnyilvánulásokat. Az az aktus, ami gyülekezet nélkül megy végbe, nevezhető-e gyülekezeti istentiszteletnek, vagy csupán magánistentisztelet történik egy olyan formai keretben, ami máskor gyülekezeti kiváltság volt? A hittel mondott epiklézis gyülekezeti teszi a távistentiszteletet, itt a lelkésznek csupán összehangoló szerepe van. Kellő alázattal megbékélhetünk azzal, hogy újraértékeljük lelkési jelenlétünket, fontosságunkat, és hívőtársként, testvérként támogatjuk a közösséget.

A távistentisztelet segít abban, hogy az éterben egy akarattal, egy reménnyel, egy közösségi tudattal gyűljenek össze azok, akiket ugyanaz a Lélek vezérel. Általa érvényesül az *ubi Christus, ibi ecclesia*-elv. Ez esetben, bármennyire fájdalmas is lenne, azzal kell megbékélnünk, hogy a kultikus berögződéseinken kívül is létezhet istentisztelet akkor, ha az ábrázolja Krisztus mindenkor érvényes istentiszteletét.

Távistentisztelet révén is bevonhat Isten a szövetségének a megélésébe. Ebben felelőssége van a saját kegyességüket megélt gyülekezeti tagoknak is, hiszen az istentisztelet méltó helyét és idejét ők maguk szavatolják. Ebben a szolgálatban szükségszerűen meg kell jelenjen Isten dicsőségének tükröződése, hiszen ez a keresztyén élet célja.

Ehhez a feladathoz erőforrást is biztosít Isten az Ő Igéjében, amire, ha ráirányítjuk a gyülekezet figyelmét, a létrejött kapcsolatban Jézus Krisztusban valósul meg egy építő találkozás, valódi megtartó közösség. Üres templomból közvetített istentisztelettel is el lehet látni ezt a szeretetteljes megbízást. A sákramentumokban megvalósuló kapcsolat más tanulmány témája lehet.

Mindezek mellett elismerjük, hogy talán a lelkészeknek a legnehezebb megtalálni a megbékélés lehetőségét ebben a zűrzavaros időben, hiszen egyfelől a lelkiismeretük hangján hívja őket hivatásuk szolgálatra, másfelől viszont hatalmas teherként nehezedik

rájuk a megfelelő formakeresés bizonytalansága. Korántsem egyszerű hitelesnek maradni úgy, hogy hűségesek vállalt feladataikhoz, gyülekezeteikhez, a kultusz formai kereteihez, vezető, nevelő és tanító szerepükhöz. A jelen tanulmánnyal lelki tehermentesítésükhöz kívántunk hozzájárulni azzal, hogy felmutatjuk az ínséges helyzetünknek egyik lehetséges értelmezését.

Megbékélhetünk-e azzal, hogy a vesztegár alatt az aranyalmához keresett ezüsttányér csillogása a távistentisztelet formájában csupán tompítva ér hozzánk? A navarrai királyhoz intézett levelében Kálvin leírja a világ romlottságát, amelyben az a legszomorúbb, hogy „...a legnagyobb része mindannak, amit istentiszteletnek neveznek, nem egyéb, mint undok hamisság, amit az Ördög készített, hogy gyalázzal illesse az igaz Istent.”⁴⁶ Meggyőződésünk, hogy munkánkkal hozzájárulhatunk ahhoz az önvizsgálathoz, aminek következtében tudatosan jelenthetjük ki, hogy az, amit mi istentiszteletnek nevezünk, az ténylegesen az egy, örök, igaz Isten dicsőségét szolgálja, vele való kapcsolatunk lehetőségét teremti meg, benne az Ő Igéje áll a központban, mi pedig aktív résztvevőkként vagyunk jelen benne, szolgálva Lélekben és igazságban. Pállal együtt valljuk, hogy „*sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelmek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmak, sem magasság, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény nem választhat el minket Isten szeretetétől, amely megjelent Krisztus Jézusban, a mi Urunkban*” (Róm 8,38b–39).

Felhasznált irodalom

- BÓNA Adrienn: *A krízis lélektana*, in: KISS Enikő Csilla – SZ. MAKÓ Hajnalka (szerk.): *Gyász, krízis, trauma és a megküzdés lélektana*, Pécs, Pannónia Könyvek, 2015. 123–138.
- CONWAY, Eamonn: *Ministry*, in: MANNION, Gerard – MUDGE, Lewis (eds.): *The Routledge Companion to the Christian Church*, New York–London, Routledge, 2008. 550–559.
- FEKETE Károly (szerk.): *Reformátusok a kegyelem trónusánál*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2010.
- FEKETE Károly: Az istentisztelet egyszerűsége a kálvinista templomban. In: *Debreceni Szemle*, 17.évf., 2009, 3-4. szám, 374–381.
- HAJDUCSKA Marianna – LUKÁCS Béla – MÉRŐ László – POPPER Péter – BUDA Béla: *Krízishelyzetben. A válság, mint esély*, Budapest, Kulcslyuk Kiadó, 2013.

---

⁴⁶ NAGY: *A református istentisztelet*, 13.

- HÉZSER Gábor: *Pasztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2007.
- KOCSEV Miklós: *Könyvszemle: A szent történet. A protestáns istentisztelet gyakorlata, teológiája és hagyománya. Immink F.G. Het heilige gebeurt, Uitgeverij Boekencentrum, Zoetemeer, 2011, 344 p.*, in: Theológiai Szemle, 58. évf., 2015, 2. szám, 63–64.
- KOZMA Zsolt: *Liturgika. A református gyülekezeti istentisztelet elmélete*. Kolozsvár, Protestáns Teológiai Intézet, 2000.
- NAGY Sándor Béla: *A református istentisztelet Kálvin felfogása szerint*, in: Theológiai Szemle, 13. évf., 1937, 1. Pótfüzet. 1–147.
- OLÁH Attila: *Pszichológiai alapismeretek*, Budapest, Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda, 2006.
- SÁNDOR Endre: *A magyar református liturgika harminc éve*, in: Theológiai Szemle, 46. évf., 2003, 2. szám. 64–67.
- SZAKÁCS Sándor: *Az Istentisztelet fókusza*, in: Theológiai Szemle, 57. évf., 2014, 4. szám. 219–222.
- SZÜCS Ferenc: *Istentiszteletünk megújulása*, in: Theológiai Szemle, 55. évf., 2012, 2. szám. 109–112.

Elektronikus források

- BARCLAY, William: *Commentary on Ephesians 2:4*.
<https://www.studylight.org/commentaries/dsb/ephesians-2.html> (utolsó megtekintés dátuma: 2020. 03. 31.)
- FAZAKAS Sándor: *Távistentiszteletek gyülekezet nélkül?*
http://szocialetika.drhe.hu/index.php/velemeney/etikai-reflexiok/77-tavistentiszteletek-gyulekezet-nelkul?fbclid=IwAR0PKvv4LkxHU9iABJNczS3n9mz86k79YyBJEYf5ItiY2ahE0QQVEZn_Zh4. (utolsó megnyitás dátuma: 2020. 03. 31.)
- STEINBACH József: *Dunántúli Református Akadémia – A prédikáció és gyülekezete*.
<http://steinbachjosef.hu/dunantuli-reformatus-akademia-a-predikacio-es-gyulekezete-2016-02-27/> (utolsó megtekintés dátuma: 2020. 03. 31.)